

Recenze na práci Harašta a kol., Citační analýza judikatury, Wolters Kluwer 2021

Soudcovské právo v kontinentální Evropě prodělalo v posledních dvou staletích pozoruhodný vývoj. V době před velkými kodifikacemi přelomu 18. a 19. století dosáhli soudci v Evropě významného postavení. Podstatná část práva před rokem 1800 měla původ v soudcovské právotvorbě, byť obvykle realizované pod rouškou aplikace existujících obyčejů nebo principů. Bylo tomu i proto, že stát a panovník až do 18. století neměl ambici tvořit právo. Právo bylo zdánlivě již kompletně vytvořeno obyčejí, jediným legitimním pramenem práva té doby. Ve skutečnosti však bylo samozřejmě utvářeno judikaturou. Teprve v 18. století, s rozvojem absolutismu, si panovníci nárokují též moc legislativní. S těmito požadavky se stává nekompatibilní silné postavení soudů. Soudci se v době vrcholného absolutismu stávají úředníky krále, vykonávají jeho vůli. Přestávají být autonomním a silným aktérem vývoje práva.

Buržoazní revoluce konce 18. a 19. století sice sesazuje panovníka z piedestalu, odnímají mu legitimitu z vůle boží, a namísto toho ho propojují se suverenitou lidu, ovšem moci soudní podobně jako absolutističtí vládci odmítají přiznat znaky kreativity. Prototypem přístupu k judikatuře 19. století se stal francouzský Občanský zákoník (Code Napoleon) z roku 1804. Ten vyloučil jakékoliv obecné normativní působení soudcovského rozhodnutí. Jeho článek 5 stanoví, že „soudcům je zapovězeno rozhodovat způsobem obecným a nařizujícím o případech, které jsou jim předloženy.“ Soudce, který by se tomuto protivil, by se dopustil protiprávního jednání. Podobně rakouský Všeobecný občanský zákoník (ABGB) zakázal normativní působení judikatury: ustanovení § 12 ABGB vylučovalo normativní působení soudcovských rozhodnutí, která „nemají nikdy moci zákona“.

Dvacáté století na postavení soudní moci a judikatury mnohé změnilo. Nové civilní kodexy v Evropě proto dávají soudcům velké pole pro soudcovské dotváření práva. V duchu těchto trendů jde nový nizozemský civilní kodex (*Burgerlijk Wetboek*) z roku 1992, který dává soudci velké pole pro jeho uvážení. Ten se ani příliš nezatažuje nějakou metodologií interpretace, kterou plně nechává na právní vědě a judikatuře. Holandský soudce má možnost při myšlenkových operacích „dobrou vírou“, „dobrými mravy“, „spravedlností“ a obdobnými ve své podstatě metaprávními faktory rozhodnout tak, že nahradí vlastním výkladem práva jakoukoliv právní normu kodexu, pokud to okolnosti případu a zájem na jeho spravedlivém řešení vyžadují. To mu zákonodárce usnadňuje velmi četnými klauzulemi majícími charakter rekurzů na extralegální systémy.¹

Podobným příkladem je nový český civilní kodex z roku 2012. Na jednu stranu tu můžeme sledovat důraz na soudcovské rozhodování rozvíjející text zákona, eventuálně (výjimečně) jdoucí i proti zákonnému textu. Všechna ustanovení soukromého práva lze vykládat jen v souladu s ústavou a lidskými právy, souladně se zásadami, na nichž spočívá tento zákon, jakož i s trvalým zřetelem k hodnotám, které se tím chrání. *Rozejde-li se výklad jednotlivého ustanovení pouze podle jeho slov s tímto příkazem, musí mu ustoupit* (§ 2 odst. 1). Jakkoliv je soudce v první řadě povinován následovat zákonný text, nikdo se nesmí dovolávat zákonného

¹ Hartkamp, A. S. Judicial Discretion under the New Civil Code of the Netherlands. (1992) 40 American Journal of Comparative Law 551, s. 556. Pro obecnější pohled na holandské soudce a jejich právotvorbu srov. de Werd, M., de Winter, R. Judicial activism in the Netherlands: who cares? In: Bakker, R., Heringa, A. W., Stroik, F. (eds.) Judicial control. Comparative essays on judicial review. Baden-Baden: Nomos, 1995, s. 101 an.

textu proti jeho smyslu (§ 2 odst. 2). Jako doplněk pak slouží „metodologické“ ustanovení § 10, zjevně inspirované § 7 ABGB.²

Judikatura se tak na počátku 21. století stává vlastně „staronovým“ fenoménem. Podobně jako soudy před nástupem vrcholného absolutismu soudy počátku 21. století zásadním způsobem přispívají k tvorbě práva. Děje se to ale ve zcela jiných kulisách, s jinou ideologií a zcela jiným způsobem. Právě proto je třeba důkladně analyzovat, co soudy skutečně činí a jak to činí, především jejich argumentaci včetně způsobu citace. A to se právě snaží recenzovaná práce autorů majících převážně zázemí na brněnské právnické fakultě.

Konzistence judikatury je jednou ze záruk právního státu. Některými teoretiky bývá principiální konzistence judikatury přirovnávána ke konzistenci autora písničích románů na pokračování či scénář seriálu, což je dle mého velmi trefný příměr.³ Právě proto je dobré a užitečné prozkoumat citační praxe našich vrcholných soudů, o což se pokouší se zcela novátorskou metodologií recenzovaná práce. Autoři logicky vychází především z metodologie rozvinuté při zkoumání angloamerického precedentního práva, což je samozřejmě metodologie na tomto poli zdaleka nejvyvinutější. Je však správné, že jsou si vědomi specifika a rozdílů práva systému common law a práva kontinentálního, což přispívá ke kvalitě a zajímavosti jejich analýzy. Autoři se tak nerozpakují i ukázat na ty koncepce, které jsou v kontinentálním prostředí použitelné jen omezeně či dokonce nejsou použitelné vůbec.

První kapitoly se snaží v teoretické rovině popsat význam kontinentální judikatury, povahu významnosti judikátů a současně koncept relevance, který má popisovat a vysvětlovat význam jednotlivých judikátů při jejich používání v daném soudním systému. Po představení problému informatiky v právu následuje aplikace síťové analýzy, nejprve obecně, poté na judikaturu. Klíčové jsou pasáže v části druhé a třetí, kde autoři nejprve představují model pro automatickou segmentaci soudních rozhodnutí. Autoři představují v českém prostředí zcela novátorský přístup k vytěžení citačních dat, proces čištění těchto dat a organizaci vytěženého citačního datasetu. Velkou pozornost pak autoři věnují samostatnému problému soudcovské citace. Objemné jsou pasáže představující výstupy citační analýzy judikatury. Autoři identifikují nejcitovanější rozhodnutí v praxi našich tří vysokých soudů, ukazují na proměny citační praxe v 90. letech a v prvních dvou dekadách tohoto století apod.

Práce je mimořádně zajímavým a důležitým příspěvkem k informačnímu přístupu k judikatuře. Je napsána čtivě a až na některé výjimky též čtenářsky přístupně, jakkoli lze v některých pasážích přece jen vidět široký autorský rozptyl. To je samozřejmě dáno početným autorským týmem (jde o problém všech obdobných prací).

Uzavírám, že recenzovaná práce je významným příspěvkem k poznání toho, jak v české právní kultuře funguje judikatura.

Zdeněk Kühn, leden 2021, Praha

² Ustanovení § 10 zní:

„(1) Nelze-li právní případ rozhodnout na základě výslovného ustanovení, posoudí se podle ustanovení, které se týká právního případu co do obsahu a účelu posuzovanému právnímu případu nejbližšího.

(2) Není-li takové ustanovení, posoudí se případ podle principů spravedlnosti a zásad, na nichž spočívá tento zákon, tak, aby se dospělo se zřetelem k zvyklostem soukromého života a s přihlédnutím k stavu právní nauky i ustálené rozhodovací praxi k dobrému uspořádání práv a povinností.“

³ DWORKIN, Ronald. *Law's Empire*. Harvard University Press 1986, s. 228-238